

Edyta Polkowska¹

INWESTYCYJNE UWARUNKOWANIA POTENCJAŁU EKSPORTOWEGO GOSPODARKI

Streszczenie

W warunkach gospodarki rynkowej, otwartej na współpracę i konkurencję ze strony innych państw, potencjał gospodarczy kraju zależy często od jego udziału w międzynarodowym podziale pracy. O skali tego zjawiska decydują m.in. rozmiary eksportu. Jednak wiele państw rozwiniętych dotyka problem niewystarczającej dynamiki eksportu towarów, co objawia się ujemnym bilansem handlowym. Jednocześnie sprzedaż za granicę ma wysoki udział w produkcie krajowym brutto, co wskazuje na znaczną rolę eksportu w tworzeniu potęgi kraju. Sformułowano zatem hipotezę, że napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) zwiększa potencjał eksportowy gospodarki. Celem referatu jest ukazanie wpływu BIZ na kreację wartości eksportu państwa, przyjmującego kapitał zagraniczny. W celu uszczegółowienia, oprócz badania gospodarki ogółem, dokonano także analizy strukturalnej w podziale na sektory: I (rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo oraz górnictwo i kopalnictwo) i II (przetwórstwo przemysłowe). Przedmiot badań stanowią kraje przystępujące do Unii Europejskiej w 2004 roku i później, które w latach 2009-2012 miały ujemny bilans handlowy (Bułgaria, Cypr, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Rumunia, Słowenia). Przyjęty okres ma na celu wyeliminowanie oddziaływania skutków światowego kryzysu finansowego na dane statystyczne.

Słowa kluczowe: bezpośrednie inwestycje zagraniczne, eksport, Unia Europejska

INFLUENCE OF INVESTMENTS ON POLISH EXPORTS POTENTIAL

Abstract

In a market economy, open to collaboration and competition with other states, the economic potential of each country often depends on its participation in the international division of labour. The size of the export is a factor that determines the scale of this phenomenon. However, many developed states are affected by the problem of insufficient growth of merchandise exports, resulting in a negative balance of trade. At the same time, selling goods abroad has a high share in the gross domestic product, which indicates that exports play a significant role in the creation of a country's power. The author puts forward the hypothesis that the inflow of foreign direct investment (FDI) increases the export potential of an economy. The aim of the paper is to show the impact of FDI on the creative value of the exports from a country accepting foreign capital. In order to conduct a more detailed analysis, in addition to analysing the economy overall, the author divides it into: the 1st sector (agriculture, hunting and forestry, mining and quarrying) and the 2nd sector (manufacturing). The study comprises the countries that joined the European Union in 2004 and later, and which had a negative trade balance in 2009-2012 (Bulgaria, Cyprus, Estonia, Lithuania, Latvia, Malta, Poland, Romania, and Slovenia). This period of study is adopted to eliminate the impact of the global financial crisis on the statistical data.

Key words: Foreign Direct Investment, exports, European Union

¹ mgr Edyta Polkowska – Uniwersytet w Białymstoku, doktorantka Wydziału Ekonomii i Zarządzania

Wstęp

W warunkach otwartej gospodarki rynkowej potencjał gospodarczy kraju kreowany jest m.in. poprzez stosunki gospodarcze danego państwa z zagranicą, a dokładnie za pomocą handlu zagranicznego. Wyrazem tego jest stan bilansu handlowego danego kraju. Wymianę zagraniczną podejmują także zagraniczne podmioty, funkcjonujące na jego terenie. Przedsiębiorstwa, przyjmujące najczęściej postać korporacji transnarodowych (KTN), podejmują działalność gospodarczą na zasadzie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). Wskutek tego, że inwestycje te stanowią nie tylko przepływ kapitału, w różnym stopniu i odmiennym zakresie oddziałują na gospodarkę kraju przyjmującego.

W związku z tym, że wiele państw ma ujemne saldo bilansu handlowego, problemem badawczym, podjętym w referacie, jest niedostateczna wartość i dynamika eksportu towarów. Postawiona została hipoteza, że napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych zwiększa potencjał eksportowy kraju. Celem artykułu jest zbadanie wpływu BIZ na kreację wielkości sprzedaży za granicę poszczególnych gospodarek. Zostanie to przedstawione za pomocą analizy zależności między rozmiarami napływu inwestycji zagranicznych a wartością eksportu, w przeliczeniu na jednego mieszkańca².

Przedmiotem badań są kraje przystępujące do Unii Europejskiej w 2004 roku i później, dla których bilans handlowy w latach 2009-2012 był ujemny³, tj. Bułgaria (BG), Cypr (CY), Estonia (EE), Litwa (LT), Łotwa (LV), Malta (MT), Polska (PL), Rumunia (RO), Słowenia (SI)⁴. W celu wyeliminowania wpływu kryzysu finansowego na statystykę analiza przeprowadzona została w latach 2009-2012 w oparciu o dane Centrum Handlu Międzynarodowego (ITC). Badania rozpoczęto w 2009 roku, gdyż zgodnie z informacjami zawartymi w Światowym Raporcie Inwestycyjnym po latach 2007-2009, kiedy to w skali świata odnotowywano spadek napływu BIZ, już w latach 2009-2010 zauważalny jest wzrost ich wielkości⁵. Wykorzystano wskaźniki dynamiki wartości sprzedaży za granicę i przyjmowanego kapitału zagranicznego oraz ogólną

² Sformułowania: *wartość eksportu* i *napływu BIZ* używane są zamiennie z określeniami: *wartość eksportu per capita* i *napływu BIZ per capita*.

³ *Trade Map. Trade Statistics for International Business Development*, Market Analysis and Research, International Trade Center, http://www.trademap.org/tm_light/Country_SelProduct_TS.aspx, data dostępu 01.08.2014 r.

⁴ Na podstawie bilansów handlowych państw, które w 2004 roku i później weszły do Unii Europejskiej (w analizie pominięta została Słowacja, która tylko w 2010 roku odnotowała ujemny bilans handlowy).

⁵ *World Investment Report 2011: Non-Equity Modes of International Production and Development*, UNCTAD, New York and Geneva 2011, s. 187, <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2011-Full-en.pdf>, data dostępu 01.08.2014 r.

zmianę tych kategorii w badanym okresie. Analizą objęto sektor pierwotny i wtórny⁶.

1. Potencjał eksportowy gospodarki

Udział państw w międzynarodowym podziale pracy (w eksporcie)⁷, wynika z trzech głównych przesłanek⁸:

- trwałe lub przejściowe posiadanie produktów, które nie występują na rynkach zagranicznych;
- posiadanie przewagi rozwojowej i technologicznej, które umożliwiają tańszą produkcję danych dóbr, niż na innych rynkach;
- chęć zaspokojenia zróżnicowanego popytu zewnętrznego.

Handel zagraniczny, a w jego ramach eksport, oddziałuje na gospodarkę poprzez różne kanały. Z jednej strony przyczynia się do kreowania globalnego popytu, poprzez efekty mnożnikowe (funkcja efektów mnożnikowych). W krótkim okresie, w warunkach rosnącego zapotrzebowania zewnętrznego na wyroby danego kraju, przy niepełnym wykorzystaniu mocy wytwórczych, następuje wzrost produkcji krajowej, przeznaczonej na rynki zagraniczne. Poprawie ulega koniunktura gospodarcza. Dodatkowo w długim okresie, gdy siły produkcyjne są w pełni wykorzystane, a zapotrzebowanie na towary pochodzące z tego państwa nadal rośnie, przedsiębiorcy podejmują kolejne inwestycje, umożliwiające większą produkcję. Dzięki temu zwiększa się tempo wzrostu PKB. Z drugiej strony eksport przyczynia się do większej efektywności gospodarowania (funkcja efektywnościowa), poprzez specjalizację w produkcji wyrobów o względnie niższych kosztach wytwarzania. Umożliwia to redukcję jednostkowych kosztów produkcji (korzyści skali). Jednocześnie specjalizacja wymusza wprowadzanie postępu naukowo-technicznego, co jest wzmacniane przez działanie konkurencji ze strony towarów importowanych⁹.

Znaczenie sprzedaży towarów za granicę w kreowaniu potencjału gospodarczego kraju przedstawia m.in. udział eksportu w produkcji krajowym

⁶ Podział na sektory, zgodnie z wersją 3.0 Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Rodzajów Działalności (ISIC), tj. sektor pierwotny: rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo oraz górnictwo i kopalnictwo; sektor wtórny: przetwórstwo przemysłowe.

⁷ I. Gorzeń-Mitka, *Ryzyko w eksporcie. Metody i sposoby ograniczania*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 2007, s. 24.

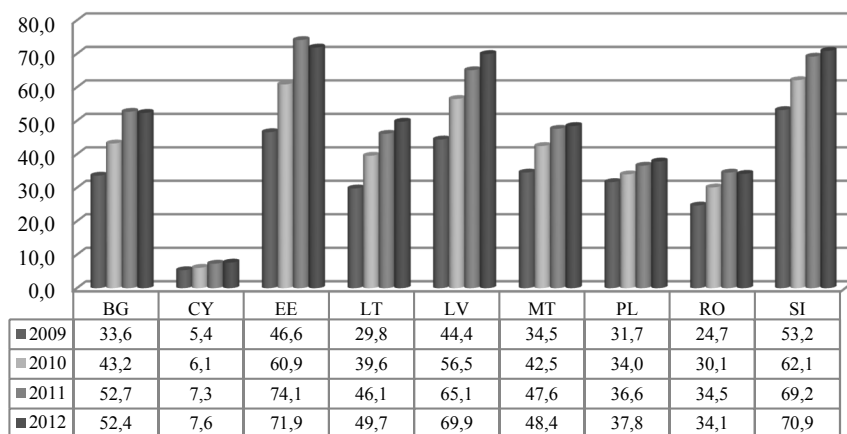
⁸ M. Kołtuniak, W. M. Koziół, *Podstawowe formy handlu zagranicznego*, [w:] *Handel zagraniczny. Perspektywa europejska*, A. Z. Nowak, W. M. Koziół (red.), Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 13.

⁹ H. Nakonieczna-Kisiel, *Makroekonomiczne aspekty handlu zagranicznego*, [w:] *Podstawy handlu zagranicznego*, J. Dudziński (red.), Difin, Warszawa 2010, s. 51, 55-58.

brutto¹⁰. Wysoki poziom tego wskaźnika uzyskały (wykres 1.): Słowenia, Estonia oraz Łotwa. Tylko w przypadku pierwszego państwa sprzedaż za granicę, w badanym okresie, odpowiadała za ponad połowę wielkości PKB. Już w 2009 roku parametr przyjął wartość 53,2%, podczas gdy w dwóch pozostałych gospodarkach próg 50% został przekroczony w kolejnym roku – odpowiednio z wynikiem 60,9% oraz 56,5%. W 2012 roku najwyższą stopę eksportu, równą 71,9%, wypracowała Estonia. Dla porównania indeks dla Słowenii wyniósł 70,9%, a dla Łotwy – 69,9%.

Wskaźniki takich krajów jak: Cypr, Litwa, Malta, Polska i Rumunia nie przekroczyły 50%. W rekordowym 2012 roku ukształtowały się odpowiednio na poziomie 7,6%, 49,7%, 48,4%, 37,8%, 34,5% (dane dla 2011 roku). W przypadku Bułgarii już w 2011 r. wielkość sprzedaży za granicę stanowiła 52,7% produktu krajowego brutto. Zdecydowanie najmniejszy udział w tworzeniu dochodu narodowego miał wywóz towarów poza granice Cypru, gdzie parametr ten wahał się od 5,4% w 2009 roku do 7,6% w 2012 roku.

Wykres 1. Udział eksportu towarów w PKB w latach 2009-2012 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Nominal and Real GDP, Total and Per Capita, Annual, 1970-2012, Values and Shares of Merchandise Exports and Imports, Annual, 1948-2013*, UNCTADstat, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>, data dostępu 01.08.2014 r.

W badanych państwach sprzedaż za granicę pełniła coraz większą rolę jako czynnik wzrostu gospodarczego, przy bardzo niewielkim ograniczeniu w 2012 roku w stosunku do roku poprzedniego; w Bułgarii stopa eksportu spadła o 0,6%, w Estonii o 3% i w Rumunii o 1,2%. Ostatecznie w latach 2009-2012

¹⁰ M. Domiter, *Eksport w doktrynie i polityce gospodarczej na tle procesów liberalizacyjnych i integracyjnych*, Prace Naukowe, nr 1194, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 258.

największy przyrost udziału eksportu w produkcie krajowym brutto wykazała Litwa – wzrost o 66,9%. Znaczną dynamikę wypracowały także: Łotwa, Bułgaria oraz Estonia, w których wskaźnik zwiększył się nieznacznie ponad połowę wartości. Najniższe tempo zmian, rzędu 19,5%, wystąpiło w Polsce. Pozostałe kraje powiększały udział sprzedaży za granicę w PKB przeciętnie w skali od 33,2% dla Słowenii do 42,3% dla Cypru.

Poszczególne państwa coraz bardziej angażują się w międzynarodowy podział pracy. Dodatkowo rola eksportu w tworzeniu produktu krajowego brutto jest wyższa w gospodarkach rozwiniętych o niewielkiej liczbie ludności. Może to wynikać m.in. z faktu, że rynek zagraniczny ma większe znaczenie dla producentów z małych państw niż z dużych, a także ze strategii rozwoju kraju, rozmiarów zasobów naturalnych, położenia geograficznego czy przyczyn historycznych¹¹.

2. Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na gospodarkę kraju przyjmującego

Literatura przedmiotu podaje wiele definicji bezpośrednich inwestycji zagranicznych jako jednej z form kapitału migrującego za granicę. Powszechnie akceptowaną, wzorcową definicję, przedstawiła Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Zgodnie z nią, do grupy BIZ zaliczyć należy inwestycje „dokonywane przez rezydenta jednej gospodarki (inwestora bezpośredniego) w celu uzyskania trwałego udziału w przedsiębiorstwie (przedsiębiorstwo bezpośredniego inwestowania), które jest rezydentem gospodarki innej niż bezpośredniego inwestora. Trwały udział istnieje wtedy, gdy inwestor posiada co najmniej 10% akcji zwykłych lub uprawnienia do co najmniej 10% prawa głosu na walnym zgromadzeniu akcjonariuszy przedsiębiorstwa bezpośredniego inwestowania”¹².

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne występują w dwóch podstawowych postaciach. Pierwsza – inwestycje typu *greenfield* – polega na budowie nowego przedsiębiorstwa całkowicie od podstaw. Druga to fuzje i przejęcia, charakteryzujące się decyzją obu stron o połączeniu działalności gospodarczej bądź pozyskaniem takiego pakietu akcji jednej jednostki przez drugą, który uprawnia do pełnienia kontroli nad przejmowaną firmą. Ważne jest, aby podmioty podejmujące którąś z wymienionych transakcji zlokalizowane były w innych państwach¹³. W grupie badanych krajów, analogicznie do trendów światowych,

¹¹ A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006, s. 26.

¹² OECD, *Benchmark Definition of Foreign Investment*, Fourth Edition 2008, s. 17, <http://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf>, data dostępu 03.02.2013 r.

¹³ A. Kuźmińska, E. Mirecka, T. Szelaąg, *Międzynarodowe przepływy czynników produkcji*, [w:] *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, J. Rymarczyk (red.), PWE, Warszawa 2010, s. 113.

dominują inwestycje od podstaw zarówno pod względem wartości, jak i ilości¹⁴. Intensywny rozwój BIZ wynika z faktu, że państwo pochodzenia i państwo lokaty kapitału nastawione są na generowanie korzyści z tego tytułu. Jednak bezpośrednie inwestycje zagraniczne w różnych kierunkach oddziałują na gospodarkę kraju przyjmującego. Wynika to z motywów, którymi kierują się państwa importujące kapitał. Najczęściej dotyczy to¹⁵:

- poszukiwania nowych źródeł kapitału, w przypadku niewystarczających oszczędności krajowych;
- modernizacji gospodarki w sferze technologii;
- wdrażania innowacyjnych metod organizacji i zarządzania;
- poszerzania potencjału eksportowego;
- ograniczania bezrobocia poprzez tworzenie nowych zakładów pracy;
- postępu gospodarczego w regionach mniej rozwiniętych.

Wśród krajów odczuwających deficyt kapitału, potrzebnego na pokrywanie kosztów produkcji czy umożliwiającego rozwój usług, BIZ stanowią zewnętrzne źródło finansowania. W korzystnych warunkach mogą one stymulować wewnętrzną zdolność do jego tworzenia. Dodatkowo wraz z inwestycjami dokonywany jest transfer technologii, za pośrednictwem którego napływają nowe rozwiązania w zakresie organizacji, zarządzania czy marketingu. Dlatego kapitał zagraniczny stanowi istotny kanał dyfuzji wiedzy i umiejętności, który przyczynia się do łagodzenia dysproporcji rozwojowych między państwami¹⁶. Istnieje jednak ryzyko, że KTN przenoszą przestarzałą technologię, przyczyniającą się m.in. do degradacji środowiska naturalnego. Korzystne jest też to, że przedsiębiorstwa międzynarodowe, zakładając ośrodki badawczo-rozwojowe w kraju przeznaczenia kapitału, podnoszą poziom rozwoju sektora B + R w tym państwie oraz generują pozytywne efekty zewnętrzne¹⁷.

Inwestycje zagraniczne oddziałują także na bilans płatniczy. W krótkim okresie przyczyniają się do poprawy salda na rachunku finansowym. W dłuższym okresie wpływają na saldo obrotów bieżących – następuje odpływ za granicę dochodów uzyskiwanych przez inwestorów oraz w pewnych warunkach dochodzi do poprawy salda bilansu handlowego¹⁸.

¹⁴ *World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An Action Plan, Annex Tables*, UNCTAD, New York and Geneva 2014, <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>, data dostępu 06.08.2014 r.

¹⁵ J. Różański, *Przedsiębiorstwa zagraniczne w Polsce*, PWE, Warszawa 2010, s. 96-97.

¹⁶ M. Kuzel, *Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w dyfuzji wiedzy i umiejętności (na przykładzie gospodarki Polski)*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2007, s. 88.

¹⁷ M. Kola-Bezka, M. Kuzel, I. Sobczak, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w województwie kujawsko-pomorskim. Stan i znaczenie kapitału zagranicznego dla gospodarki województwa*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2009, s. 47-48.

¹⁸ S. Domżański, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie jako czynnik otwierania gospodarek Azji Południowo-Wschodniej na przykładzie Malezji*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2011, s. 120.

Analiza zależności między eksportem a BIZ pozwala na zaobserwowanie dwóch typów efektów – bezpośrednich i pośrednich. Pierwsze z nich wynikają z faktu, że korporacje międzynarodowe cechuje wyższa skłonność do eksportu niż lokalne przedsiębiorstwa, wskutek posiadania przewag własnościowych. Podmioty te dysponują bowiem rozwiniętymi kontaktami handlowymi, doświadczeniem w marketingu oraz wyższym stopniem zaawansowania technologicznego procesów produkcji. Rośnie dzięki temu sprzedaż za granicę kraju lokaty, np. poprzez zlecenie przez firmę zagraniczną podwykonawstwa firmie krajowej. Zwiększa się także stopień powiązania państwa przyjmującego kapitał z rynkiem międzynarodowym. Druga grupa, tzw. efekty pośrednie, objawia się tym, że rodzime przedsiębiorstwa, współpracując z KTN, uczą się od nich technik zarządzania eksportem, marketingu, umiejętności internacjonalizacji produkcji, imitują techniki handlowe dzięki pozyskiwaniu pracowników, przeszkolonych w zagranicznych jednostkach. Następuje zatem efekt dyfuzji dostępu do rynku¹⁹. Dodatkowo napływ kapitału zagranicznego oznacza obecność większej liczby konkurentów, co wymusza poprawę parametrów jakościowych oferowanych dóbr czy usług u lokalnych producentów. Rośnie zatem efektywność alokacji zasobów krajowych²⁰. Pozytywnych efektów dostarcza także wzrost przedsiębiorczości rodzimych wytwórców. Możliwe jest wtedy powiększanie produkcji, przeznaczonej nie tylko na rynek wewnętrzny, ale także na zewnętrzny. Z jednej strony rośnie eksport, z drugiej strony następuje substytucja importu bardziej efektywną produkcją w kraju. Jednak korporacje generują także znaczne rozmiary importu. Korzystne jest, jeżeli dzięki niemu dostarczane są dobra deficytowe na danym rynku, a nie zastępujące wcześniej dostępne towary.

Inwestor zagraniczny, szczególnie w ramach inwestycji typu *greenfield*, może przyczyniać się do tworzenia pozytywnych efektów dla rynku pracy (w przypadku fuzji i przejęć często dochodzi do redukcji zatrudnienia). Z jednej strony oferuje nowe miejsca pracy, za które nierzadko przysługuje wyższe wynagrodzenie niż w krajowych przedsiębiorstwach. Z drugiej strony, organizując kursy i szkolenia, przyczynia się do podnoszenia kwalifikacji pracowników. Działania te wynikają ze znacznej komplementarności kapitału i czynnika pracy dla powodzenia podejmowanej inwestycji²¹. Często rośnie także zatrudnienie w firmach kooperujących z KTN. Jednak żaden z tych efektów nie zostanie osiągnięty, jeżeli filie zagraniczne zatrudnią tylko osoby pochodzące z państwa inwestora i jeśli podstawę pozyskiwania komponentów do ich produkcji będzie stanowił import.

¹⁹ S. Golejewska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a proces restrukturyzacji gospodarki: aspekt teoretyczny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008, s. 148-150.

²⁰ M. A. Weresa, *Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na konkurencyjność polskiego eksportu*, [w:] *Rola zagranicznych inwestycji bezpośrednich w kształtowaniu przewag konkurencyjnych*, M. A. Weresa (red.), Szkoła Główna Handlowa. Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2007, s. 242.

²¹ J. Rymarczyk, *Biznes międzynarodowy*, PWE, Warszawa 2012, s. 206-207.

Dodatkowo bezpośrednie inwestycje zagraniczne, ułatwiając rozwój różnych gałęzi gospodarki, przyczyniają się do zmiany struktury gospodarczej kraju. Przyspieszają proces modernizacji państwa, przez co pobudzają wzrost gospodarczy²². Istnieje jednak ryzyko nadmiernego uzależnienia kierunku rozwoju kraju od polityki funkcjonowania korporacji międzynarodowych.

Sposób oddziaływania BIZ może być różny w poszczególnych państwach. Zależy on bowiem od wielu czynników, m.in.: struktury gospodarki, rozmiarów luki technologicznej i oszczędnościowej w danym kraju, uwarunkowań instytucjonalnych i prawnych, stabilizacji politycznej oraz polityki ekonomicznej przedsiębiorstw dokonujących inwestycji²³.

3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a eksport

Ujemny bilans handlowy analizowanych państw wynika z niewystarczających, do pokrycia importu, rozmiarów i dynamiki sprzedaży za granicę. Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 1. widać, że największe wartości eksportu *per capita* towarów tworzonych w I i II sektorze gospodarki odnotowały: Słowenia (powyżej 10 tys. USD), Estonia i Malta (w 2011 roku przekroczone próg 10 tys. USD). Najmniejsze z kolei, oscylujące w okolicach 2-3,5 tys. USD, charakteryzowały takie kraje jak: Bułgaria, Cypr oraz Rumunia.

Tabela 1. Wielkość eksportu *per capita* towarów z I i II sektora gospodarki w latach 2009-2012 (USD)

Kraj	2009	2010	2011	2012
Bułgaria	2 121,2	2 639,9	3 646,9	3 515,6
Cypr	1 673,0	1 819,1	2 302,1	1 817,5
Estonia	7 519,4	9 273,6	13 208,9	13 229,5
Litwa	5 188,7	6 651,8	9 026,1	9 562,8
Łotwa	3 229,7	4 052,8	5 418,5	5 748,8
Malta	5 331,2	8 687,7	12 318,3	13 125,9
Polska	3 500,8	4 095,1	4 897,1	4 675,5
Rumunia	1 803,6	2 208,7	2 812,7	2 582,5
Słowenia	10 743,3	11 614,8	13 599,9	12 692,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Trade Map...*, op. cit.; *Total Population, Annual, 1950-2050*, UNCTADstat, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>, data dostępu 01.08.2014 r.

²² J. Borowski, *Globalizacja, konkurencyjność międzynarodowa i strategie przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, s. 29.

²³ M. Salamaga, *Modelowanie wpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych na handel zagraniczny w świetle wybranych teorii ekonomii na przykładzie krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013, s. 22.

Ogólnie w badanym okresie wielkość sprzedaży towarów za granicę uległa powiększeniu. Najwyższy wskaźnik dynamiki w latach 2009-2012 – rzędu 146,2% – wypracowała Malta. Dynamicznie, chociaż wolniej, rósł eksport *per capita* państw nadbałtyckich, a mianowicie: Litwy (wzrost o 84,3%), Łotwy (o 78%) oraz Estonii (o 75,9%). W mniejszym stopniu zwiększyła się wartość sprzedaży za granicę w krajach, które najpóźniej dołączyły do Unii Europejskiej – w Bułgarii (o 65,7%) oraz Rumunii (o 43,2%). Najmniejszą skalą zmian charakteryzowały się: Polska – indeks na poziomie 33,6% oraz Słowenia – 18,1% i Cypr – 8,6%.

Państwa cieszyły się różnym zainteresowaniem inwestorów zagranicznych, co potwierdzają rozmiary napływających bezpośrednich inwestycji zagranicznych *per capita* (tabela 2.). Przeciętnie najwięcej tego kapitału pozyskały: Estonia i Polska – średnio w latach 2009-2012 osiągnął on wielkość 181,7 USD i 99 USD. Najmniejszym zaufaniem inwestorów charakteryzowała się Słowenia, w której w latach 2009-2010 BIZ *per capita* przyjmowały znaczne ujemne wartości, odpowiednio: -228,6 USD i -127,1 USD. W badaniu pominięto Cypr ze względu na brak danych z 2011 roku.

Tabela 2. Wielkość napływu BIZ *per capita* do I i II sektora gospodarki w latach 2009-2012 (USD)

Kraj	2009	2010	2011	2012
Bułgaria	-37,5	90,4	115,9	13,9
Cypr	15,5	139,3	*	-14,9
Estonia	28,9	253,1	237,5	207,1
Litwa	167,7	119,2	28,8	-41,2
Łotwa	44,8	85,6	31,5	65,5
Malta	-62,4	156,1	440,5	-276,3
Polska	124,8	17,2	155,5	98,3
Rumunia	84,9	73,8	62,8	69,2
Słowenia	-228,6	-127,1	132,3	79,6

* Dane statystyczne utajone.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Investment Map. For Better Foreign Investment Attraction and Targeting*, Market Analysis and Research, International Trade Center, <http://www.investmentmap.org/competitorCountry.aspx?selCtry=&selInds=T1&selOpt=&selYear=>, data dostępu 01.08.2014 r.; *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w 2009 r.*, Narodowy Bank Polski, s. 82, <http://www.nbp.pl/publikacje/zib/zib2009.pdf>, data dostępu 01.08.2014 r.; *Central Bank of Cyprus, Statistics Annual Flow Data by Economic Activity*, http://www.centralbank.gov.cy/nqcontent.cfm?a_id=11127, data dostępu 01.08.2014 r.; *Direct Investment in Malta and Abroad: January – December 2011*, “News Release” 2012, No. 163, National Statistics Office in Malta, http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=3391, data dostępu 01.08.2014 r.; *Total Population...*, op. cit.

Wszystkie kraje, z wyjątkiem Litwy, wykazywały zmienną dynamikę napływu inwestycji, jednak tylko nieliczne wypracowały dodatni wskaźnik w całym okresie. Znalazły się wśród nich: Bułgaria (wzrost o 51,4 USD), Estonia (o 178,2 USD), Łotwa (o 20,7 USD) i Słowenia (o 308,2 USD). Największy spadek z kolei odnotowano na Malcie, z której inwestorzy zagraniczni wycofali kapitał o rozmiarach 338,7 USD. Dodatkowo tylko w przypadku Estonii, Łotwy, Polski i Rumunii wartość BIZ nie spadła poniżej zera.

Systematyczny spadek atrakcyjności inwestycyjnej zauważalny jest także na Litwie, która z pierwszej pozycji pod względem napływu inwestycji zagranicznych *per capita* w 2009 roku, kiedy przyjęła 167,7 USD, spadła na przedostatnią, z ujemną wielkością równą -41,2 USD. Zobowiązania powstające w państwie lokaty, wskutek importu kapitału zagranicznego, przewyższyły pozyskiwane z tego tytułu należności.

Na podstawie dokonanej analizy w niektórych krajach widoczne są pewne zależności między wartością eksportu towarów zaliczanych do I i II sektora gospodarki a strumieniami napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Jedne z najwyższych rozmiarów sprzedaży za granicę odnotowała Estonia, przyjmująca najwięcej kapitału zagranicznego. Kolejne państwa, a mianowicie: Malta, Litwa i Polska, cieszyły się jednocześnie znaczną wielkością eksportu oraz względnie wysokim, chociaż malejącym, zainteresowaniem inwestorów zagranicznych. Łotwa, pod względem obu kategorii, zajmowała średnią pozycję wśród badanych krajów. Prawidłowości takie nie wystąpiły na Słowenii oraz w Rumunii. W przypadku pierwszej gospodarki wartość wywozu towarów za granicę była najwyższa, a napływ BIZ najniższy. Jednak atrakcyjność inwestycyjna tego kraju uległa poprawie w największym stopniu. W drugim państwie wystąpiły jednocześnie: niska sprzedaż za granicę i wysoki kapitał zagraniczny. Ostatecznie gospodarki, charakteryzujące się najmniejszym eksportem – Cypr i Bułgaria, przyjęły także minimum inwestycji zagranicznych.

W celu pogłębienia badania dokonana została także analiza rozmiarów sprzedaży za granicę i BIZ *per capita* według sektorów. Jednak często inwestycje finansowane w konkretnym roku, realizowane są także w kolejnych latach, a mimo to dodatkowy kapitał nie zawsze musi się pojawiać.

W latach 2009-2012 średnie rozmiary eksportu towarów oraz napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych *per capita* do I sektora były mniejsze niż do II sektora. Wyjątek stanowiła Słowenia, w której kapitał zagraniczny, zainwestowany w I sektor, osiągnął poziom 3,6 USD, a w II sektor: -38,7 USD. Dodatkowo Cypr i Malta wskazały na brak BIZ w tej części gospodarki. Ponadto z analizy w ramach I sektora wyłączona została Słowenia, z powodu niedostępności danych dotyczących rozmiarów inwestycji zagranicznych w 2010 roku.

Badając zależności między napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych a sprzedażą za granicę *per capita* w I sektorze, zauważa się podobieństwa między państwami, umożliwiające zestawienie ich w grupy (tabela 3.). Pierwszą

z nich tworzą Litwa i Łotwa, dla których wartość eksportu w latach 2009-2012 wzrosła blisko dwukrotnie (odpowiednio z 409,3 USD do 809,2 USD oraz z 369,5 USD do 688 USD), a inwestycje zagraniczne, wskutek wahań dynamiki, wykazywały trend malejący. Atrakcyjność inwestycyjna Litwy przez pierwsze trzy lata zmniejszała się, co objawiało się spadkiem wielkości BIZ z 7,6 USD do -0,9 USD. Ostatecznie wartość kapitału zagranicznego przyjętego w 2012 roku osiągnęła poziom z 2009 roku (7,6 USD). Na Łotwie z kolei, po początkowym zwiększaniu się skali podejmowanych inwestycji zagranicznych (z 13,2 USD w 2009 roku do 19,4 USD w 2011 roku), nastąpiło jej ograniczenie – wartość BIZ w 2012 roku rzędu 5,6 USD stanowiła mniej niż połowę wielkości uzyskanej w 2009 roku.

Tabela 3. Wielkość eksportu i napływu BIZ *per capita* (I sektor gospodarki) w latach 2009-2012 (USD)

Kraj	2009		2010		2011		2012	
	eksport	BIZ	eksport	BIZ	eksport	BIZ	eksport	BIZ
Bułgaria	228,7	8,4	269,2	5,4	396,9	28,3	416,7	12,9
Cypr	168,6	0,0	162,6	0,0	208,6	0,0	168,5	0,0
Estonia	312,1	-6,4	436,8	25,5	629,7	15,1	549,0	129,5
Litwa	409,3	7,6	496,4	0,9	608,6	-0,9	809,2	7,6
Łotwa	369,5	13,2	486,7	15,2	546,3	19,4	688,0	5,6
Malta	53,7	0,0	126,2	0,0	140,0	0,0	157,3	0,0
Polska	108,8	0,4	113,6	0,5	122,9	19,2	138,9	4,2
Rumunia	85,0	28,4	118,0	8,7	156,5	32,2	141,2	20,8
Słowenia	146,3	1,4	205,3	b.d.	259,9	8,8	197,1	0,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Trade Map...*, op. cit.; *Investment Map...*, op. cit.; *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie...*, op. cit.; *Central Bank of Cyprus...*, op. cit.; *Direct Investment in Malta...*, op. cit.; *Total Population...*, op. cit.

Również w przypadku Rumunii sprzedaż za granicę, po wzroście w latach 2009-2011 (z 85 USD do 156,5 USD), uległa zmniejszeniu w 2012 roku do poziomu 141,2 USD. Ostatecznie w badanym okresie eksport *per capita* zwiększył się o 66,1%. Wartości napływających inwestycji zagranicznych, w przeliczeniu na mieszkańca, o zmiennej dynamice, wykazały z kolei trend stały. Ich wielkość w latach 2009-2012 spadła jednak o 26,8% (z 28,4 USD do 20,8%).

W kolejnej grupie, składającej się z Estonii, Bułgarii i Polski, widoczny jest pozytywny wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na kreację zdolności eksportowej. Skala sprzedaży za granicę wzrastała, przy niewielkim ograniczeniu w ostatnim roku w pierwszym z tych krajów. Rozmiary inwestycji zagranicznych wahały się z roku na rok, jednak zauważalny był rosnący trend. Można więc stwierdzić, że atrakcyjność inwestycyjna tych państw poprawiała się. Ostatecznie eksport, który przyjmował znaczne rozmiary, zwiększył się odpo-

wiednio o 75,9% (z 312,1 USD do 549 USD), o 82,2% (z 228,7 USD do 416,7 USD), o 27,7% (z 108,8 USD do 138,9 USD). W zakresie napływu BIZ również nastąpił wzrost wartości w badanym okresie. Największy przyrost odnotowała Estonia, z której w 2009 roku inwestorzy zagraniczni wycofali kapitał rzędu 6,4 USD. W ostatnim roku kraj ten przyjął już 129,5 USD. W pozostałych państwach zmiany były mniejsze – w Bułgarii o 4,5 USD (od 8,4 USD do 12,9 USD), w Polsce o 3,8 USD (od 0,4 USD do 4,2 USD).

W przypadku II sektora ponownie Cypr, ze względu na zatajone dane dotyczące inwestycji w 2011 roku, został wyłączony z badania (tabela 4.). Pozytywna zależność między sprzedażą za granicę *per capita* a napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych *per capita* widoczna jest na Słowenii, w Bułgarii, Estonii i na Łotwie. W przypadku dwóch pierwszych gospodarek badane kategorie wykazywały ten sam kierunek dynamiki – wzrost w latach 2009-2011 i ograniczenie wielkości w ostatnim roku. Ostatecznie jednak, zarówno wartość eksportu, jak i kapitału zagranicznego, uległy powiększeniu. Na Słowenii sprzedaż za granicę zwiększyła się o 17,9% (z 10 597,1 USD do 12 495,4 USD), a w Bułgarii o 63,7% (z 1 892,5 USD do 3 098,9 USD). Skala BIZ z kolei wzrosła odpowiednio o 308,9 USD (z -230 USD do 78,9 USD) oraz o 47 USD (z -45,9 USD do 1,1 USD).

Tabela 4. Wielkość eksportu i napływu BIZ *per capita* (II sektor gospodarki) w latach 2009-2012 (USD)

Kraj	2009		2010		2011		2012	
	eksport	BIZ	eksport	BIZ	eksport	BIZ	eksport	BIZ
Bułgaria	1 892,5	-45,9	2 370,6	85,0	3 250,0	87,6	3 098,9	1,1
Cypr	1 504,4	15,5	1 656,5	139,3	2 093,5	*	1 648,9	-14,9
Estonia	7 207,3	35,2	8 836,8	227,6	12 579,2	222,4	12 680,4	77,6
Litwa	4 779,4	160,1	6 155,4	118,3	8 417,5	29,7	8 753,6	-48,8
Łotwa	2 860,2	31,6	3 566,1	70,4	4 872,2	12,1	5 060,7	59,9
Malta	5 277,5	-62,4	8 561,5	156,1	12 178,3	440,5	12 968,6	-276,3
Polska	3 392,0	124,4	3 981,5	16,8	4 774,2	136,3	4 536,7	94,1
Rumunia	1 718,5	56,5	2 090,6	65,1	2 656,2	30,6	2 441,3	48,4
Słowenia	10 597,1	-230,0	11 409,4	-127,1	13 339,9	123,5	12 495,4	78,9

* Dane statystyczne utajone.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Trade Map...*, op. cit.; *Investment Map...*, op. cit.; *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie...*, op. cit.; *Central Bank of Cyprus...*, op. cit.; *Direct Investment in Malta...*, op. cit.; *Total Population...*, op. cit.

W przypadku Łotwy i Estonii eksport stale rósł, a inwestycje zagraniczne, choć ulegały wahaniom, wykazywały rosnący trend. Poziom sprzedaży za granicę Estonii przewyższał ponad dwukrotnie wartość sprzedaży Łotwy. W ramach BIZ relacje te kształtowały się mniej stabilne. Jeszcze w 2009 roku

wielkości były podobne do siebie, a już w 2012 roku kapitał zagraniczny, zainwestowany na Łotwie, stanowił 77,2% inwestycji zagranicznych w Estonii. Ostatecznie eksport zwiększył się w zbliżonym stopniu, odpowiednio o 76,9% (z 2 860,2 USD do 5 060,7 USD) oraz o 75,9% (z 7 207,3 USD do 12 680,4 USD), a BIZ powiększyły się około dwukrotnie (od 31,6 USD do 59,9 USD na Łotwie oraz od 35,2 USD do 77,6 USD w Estonii).

Na podstawie analizy danych dla Malty i Rumunii można zauważyć, że wzrostowi sprzedaży za granicę (przy niewielkim ograniczeniu w ostatnim roku w Rumunii) towarzyszył spadek rozmiarów przyjmowanego kapitału zagranicznego (przy naprzemiennej dynamice). Ostatecznie poziom eksportu zwiększył się odpowiednio o 145,7% i 42,1%, a skala inwestycji zmniejszyła się o 213,9 USD (z -62,4 USD do -276,3 USD, zajmując ostatnią pozycję pod tym względem) oraz o 8,1 USD (z 56,5 USD do 48,4 USD). Przykłady tych krajów negują zatem postawioną hipotezę.

Relacja zmian badanych kategorii na Litwie również zaprzecza sformułowanej hipotezie. Sprzedaż za granicę wykazywała dodatnią dynamikę, powiększając swoją wielkość o 83,2% z poziomu 4 779,4 USD do 8 753,6 USD. BIZ z kolei charakteryzowały się ciągłym spadkiem, do tego stopnia, że w 2012 roku przyjęły wartość poniżej zera. Ostatecznie ich skala zmniejszyła się z 160,1 USD do -48,8 USD.

Względnie pozytywny, chociaż mniej wyraźny, wpływ kapitału zagranicznego na kreowanie potencjału eksportowego można zauważyć w Polsce. Wielkość eksportu wzrosła bowiem o 33,7% (z 3 392 USD do 4 536,7 USD), a rozmiary napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, wskutek zmiennej dynamiki, uległy ograniczeniu o 24,4% (od 124,4 USD do 94,1 USD *per capita*). Jednak wartości dotyczące napływu BIZ wykazywały trend rosnący.

Również w ramach II sektora gospodarki dostrzegalne są pozytywne relacje pomiędzy rozmiarami przyjmowanych inwestycji zagranicznych a skalą sprzedaży za granicę kraju lokaty. Zauważalne jest to w takich państwach jak: Słowenia, Bułgaria, Estonia, Łotwa i Polska (mniej wyraźna zależność).

Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonej analizy widać, że eksport, pomimo iż odgrywa znaczną rolę w kreowaniu potencjału gospodarczego kraju, czego dowodzi jego wysoki udział w PKB badanych państw, jest niewystarczający do pokrycia importu. Objawia się to ujemnym bilansem handlowym. Ze względu na dużą otwartość gospodarek, środkiem na podwyższanie potencjału eksportowego może być napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Ogólnie w latach 2009-2012, biorąc pod uwagę oba sektory łącznie, w niektórych krajach dostrzegalne są relacje potwierdzające postawioną hipotezę. Przykładem jest Estonia, która zajmując drugą pozycję pod względem sprzedaży za granicę *per*

capita, charakteryzowała się jednocześnie najwyższą wartością i największą dodatnią dynamiką przyjmowanego kapitału zagranicznego *per capita*. Również Malta, Litwa i Polska, przy znacznych rozmiarach wywozu towarów za granicę, cechowały się względnie wysoką atrakcyjnością inwestycyjną. Z kolei do krajów o najmniejszym eksporcie napływało także minimum inwestycji zagranicznych (Cypr i Bułgaria). Jednak zdecydowanie odwrotną zależność widać na przykładzie Słowenii oraz w Rumunii, gdzie dużym wielkościom jednej kategorii towarzyszyły niskie wartości drugiego parametru.

Dokonując bardziej szczegółowej analizy, na poziomie sektorów gospodarki, pozytywne efekty są bardziej widoczne. W takich państwach jak: Bułgaria, Estonia i Polska sytuacja taka miała miejsce zarówno w I, jak i II sektorze. Dodatkowo powtórzyło się to na Łotwie i Słowenii w II sektorze. Wyraźne zaprzeczenie istnienia takiej relacji w obu sektorach stanowi przypadek Litwy oraz Rumunii, a także Łotwy w I i Malty w II sektorze.

Należy jednak pamiętać o tym, że nie tylko kierunek wpływu BIZ na gospodarkę kraju przyjmującego, ale i jego siła, uzależnione są od specyfiki tego państwa. Inaczej mówiąc, zależą od tego, czego oczekuje inwestor, podejmując działalność gospodarczą poza granicami własnego kraju, i czego potrzebuje państwo lokaty. Nie każda inwestycja zagraniczna musi być skierowana na aktywność eksportową. Jeżeli bowiem rynek w gospodarce przeznaczenia kapitału jest duży, inwestor zagraniczny może być bardziej skłonny zaspokajać popyt wewnętrzny, niż podejmować sprzedaż za granicę.

Bibliografia

1. Borowski J., *Globalizacja, konkurencyjność międzynarodowa i strategie przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.
2. Budnikowski A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006.
3. Domiter M., *Eksport w doktrynie i polityce gospodarczej na tle procesów liberalizacyjnych i integracyjnych*, Prace Naukowe, nr 1194, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2008.
4. Domżański S., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie jako czynnik otwierania gospodarek Azji Południowo-Wschodniej na przykładzie Malezji*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2011.
5. Golejewska A., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a proces restrukturyzacji gospodarki: aspekt teoretyczny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008.
6. Gorzeń-Mitka I., *Ryzyko w eksporcie. Metody i sposoby ograniczania*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 2007.
7. Kola-Bezka M., Kuzel M., Sobczak I., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w województwie kujawsko-pomorskim. Stan i znaczenie kapitału zagranicznego dla gospodarki województwa*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2009.

8. Kołtuniak M., Koziół W. M., *Podstawowe formy handlu zagranicznego*, [w:] *Handel zagraniczny. Perspektywa europejska*, A. Z. Nowak, W. M. Koziół (red.), Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
9. Kuzel M., *Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w dyfuzji wiedzy i umiejętności (na przykładzie gospodarki Polski)*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2007.
10. Kuźmińska A., Mirecka E., Szelağ T., *Międzynarodowe przepływy czynników produkcji*, [w:] *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, J. Rymarczyk (red.), PWE, Warszawa 2010.
11. Nakonieczna-Kisiel H., *Makroekonomiczne aspekty handlu zagranicznego*, [w:] *Podstawy handlu zagranicznego*, J. Dudziński (red.), Difin, Warszawa 2010.
12. Różański J., *Przedsiębiorstwa zagraniczne w Polsce*, PWE, Warszawa 2010.
13. Rymarczyk J., *Biznes międzynarodowy*, PWE, Warszawa 2012.
14. Salamaga M., *Modelowanie wpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych na handel zagraniczny w świetle wybranych teorii ekonomii na przykładzie krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013.
15. Weresa M. A., *Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na konkurencyjność polskiego eksportu*, [w:] *Rola zagranicznych inwestycji bezpośrednich w kształtowaniu przewag konkurencyjnych*, M. A. Weresa (red.), Szkoła Główna Handlowa. Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2007.

Źródła internetowe

1. *Central Bank of Cyprus, Statistics Annual Flow Data by Economic Activity*, http://www.centralbank.gov.cy/nqcontent.cfm?a_id=11127, data dostępu 01.08.2014 r.
2. *Direct Investment in Malta and Abroad: January – December 2011*, “News Release” 2012, No. 163, National Statistics Office in Malta, http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=3391, data dostępu 01.08.2014 r.
3. *Investment Map. For Better Foreign Investment Attraction and Targeting*, Market Analysis and Research, International Trade Center, <http://www.investmentmap.org/competitorCountry.aspx?selCtry=&selInds=T1&selOpt=&selYear=>, data dostępu 01.08.2014 r.
4. *Nominal and Real GDP, Total and Per Capita, Annual, 1970-2012, Values and Shares of Merchandise Exports and Imports, Annual, 1948-2013*, UNCTADstat, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>, data dostępu 01.08.2014 r.
5. OECD, *Benchmark Definition of Foreign Investment*, Fourth Edition 2008, <http://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf>, data dostępu 03.02.2013 r.
6. *Total Population, Annual, 1950-2050*, UNCTADstat, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>, data dostępu 01.08.2014 r.
7. *Trade Map. Trade Statistics for International Business Development*, Market Analysis and Research, International Trade Center, http://www.trademap.org/tm_light/Country_SelProduct_TS.aspx, data dostępu 01.08.2014 r.

8. *World Investment Report 2011: Non-Equity Modes of International Production and Development*, UNCTAD, New York and Geneva 2011, <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2011-Full-en.pdf>, data dostępu 01.08.2014 r.
9. *World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An Action Plan, Annex Tables*, UNCTAD, New York and Geneva 2014, <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>, data dostępu 06.08.2014 r.
10. *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w 2009 r.*, Narodowy Bank Polski, <http://www.nbp.pl/publikacje/zib/zib2009.pdf>, data dostępu 01.08.2014 r.